

Олена ПОЛОВА,
orcid.org/0000-0001-5811-5239,
аспірант кафедри східної філології
Київського національного лінгвістичного університету
(Київ, Україна) lena.shulkevich@gmail.com

МЕТАФОРИЗАЦІЯ СЮЖЕТІВ І ПЕРСОНАЖІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТУРЕЦЬКОЇ І ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ПРОМОВАХ ТУРЕЦЬКИХ ПОЛІТИКІВ

У статті проаналізовано метафори турецьких політиків, джерелом перенесення для яких слугують літературні сюжети і персонажі турецького епосу та зарубіжної літератури, що дало можливість виокремити такі метафоричні моделі, як «ПОЛІТИКА – ЦЕ СВІТ ЕПІЧНИХ ГЕРОЇВ» і «ПОЛІТИКА – ЦЕ СВІТ КАЗКОВИХ ГЕРОЇВ». Виконане на багатому мовному матеріалі дослідження показує, що образи персонажів і окремі сюжети літературних творів посідають важливе місце в турецькій картині світу й уявленнях турків про навколишню дійсність.

Ключові слова: метафора, метафорична модель, політичні промови, джерело метафоризації.

Olena POLOVA,
orcid.org/0000-0001-5811-5239,
PhD student at the Department of Eastern Philology
of Kyiv National Linguistic University
(Kyiv, Ukraine) lena.shulkevich@gmail.com

METAPHORIZATION OF PLOT AND CHARACTERS OF NATIONAL TURKISH AND FOREIGN LITERATURE IN THE SPEECHES OF TURKISH POLITICIANS

In Turkish political communication metaphors sometimes emerge on the base of literary plots. We suppose this trend to be quite logical, since literature is an integral part of any culture, and the regular use of its products is an indispensable attribute of everyday life of each individual. Thus, the article analyzes metaphors of Turkish politicians, the source of which is the literary plots and characters of the Turkish epic and foreign literature, which made it possible to distinguish such metaphorical models as “POLITICS is a WORLD OF EPIC CHARACTERS” and “POLITICS is a WORLD OF FAIRY TALE CHARACTERS”.

The metaphorical model “POLITICS is a WORLD OF EPIC CHARACTERS” includes metaphors based on associations with the characters of the Turkic heroic epic “Book of Dede Korkut” (Turkish: “Dede Korkut Kitabı”), “Epic of Koroghlu” (Turkish: “Koroghlu”), folk epic “Shirin and Farhad” (Turkish: “Ferhat ve Şirin”).

The metaphorical model “POLITICS is a WORLD OF FAIRY TALE CHARACTERS” has proved to be more productive. However, as a result of the study of the actual material, we found that the source for metaphors in the speeches of Turkish politicians are plots not from Turkish fairy tales, but tales of the world's peoples, which is explained by the active interaction and synthesis of cultures.

The study, which was carried out on the rich linguistic material shows, that the characters and some plots of literary works take an important place in the Turkish picture of the world and the views of the Turks about the surrounding reality. At the same time, in the speeches of Turkish politicians we have not found metaphors, the source for which could be the events, objects or characters of Turkish fairy tales, while plots of the foreign fiction are actively metaphorized. This can be explained by the fact that fairy tales of the world's peoples are translated into different languages and are well-known, and therefore metaphors based on them have also become publicly available. On the other hand, the synthesis of world cultures and literatures has had a significant impact on the system of metaphors that have emerged, particularly in the Turkish society.

Key words: metaphor, metaphorical model, political speeches, a source of metaphorization.

Постановка проблеми. Вітчизняні й зарубіжні лінгвісти неодноразово доводили, що для досягнення певних комунікативних цілей політики вдаються до використання різних мовних засобів, серед яких ключова роль належить метафорі, що дає змогу мовцю вплинути на емоційну сторону реципієнта.

Для реалізації політичних інтенцій учасники політичного дискурсу застосовують й архе-

типні сюжети, оскільки це дає змогу моделювати дійсність тим чи іншим чином. Як стверджує О. Ю. Мамонова, архетипні сюжети й герої лежать в основі метафори, джерелом для якої можуть слугувати казки і міфи, що зі свого боку завжди є концентрованим відбиттям реального життя. У політичній комунікації використання архетипних сюжетів і метафор зумовлене можливістю розставити акценти, змоделювати дійсність у

свідомості реципієнта та реалізувати політичні інтенції (Мамонова, 2017: 49). У пропонованій статті в ролі джерела метафор ми обрали твори турецької епічної літератури і казок народів світу.

Аналіз досліджень. Метафору як засіб відображення національної культури в мові вивчали у своїх працях В. А. Маслова (Маслова, 2001), О. В. Стоянова (Стоянова, 2013), Є. Є. Юрков (Юрков, 2012), О. Ю. Мамонова (Мамонова, 2017) та інші лінгвісти. Проте слід зауважити, що в турецькому мовознавстві й у вітчизняній тюркології тема культурно-специфічних метафор у турецькій політичній комунікації позбавлена уваги дослідників, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета статті – виявити та проаналізувати метафори, ґрунтовані на асоціаціях політичних діячів, політичних процесів, подій та явищ суспільного життя з героями і сюжетами турецької та зарубіжної літератур.

Виклад основного матеріалу. У турецькій політичній комунікації метафори нерідко формуються на основі літературних сюжетів. Ми визнаємо таку тенденцію цілком закономірною, оскільки художня творчість є невід’ємною частиною будь-якої культури, а регулярне використання її продуктів – це неодмінний атрибут повсякденного життя кожного індивіда. Як засвідчує аналіз матеріалу дослідження, турецька політична дійсність може репрезентуватися крізь призму сюжетів із турецької епічної літератури і казок народів світу. Тому тут ми виокремлюємо такі домінуючі метафоричні моделі як «ПОЛІТИКА – ЦЕ СВІТ ЕПІЧНИХ ГЕРОЇВ» і «ПОЛІТИКА – ЦЕ СВІТ КАЗКОВИХ ГЕРОЇВ».

В основі метафоричної моделі «ПОЛІТИКА – ЦЕ СВІТ ЕПІЧНИХ ГЕРОЇВ» лежать передусім метафори, що базуються на асоціаціях із героями тюркського героїчного епосу «Книга мого діда Коркута» (тур. “Dede Korkut Kitabı”). Так, один із колишніх радників Р. Ердогана Реха Чамуроґлу назвав Туреччину «країною Делі Думрула» (тур. “Deli Dumrul”; досл. «Божевільний Думрул»): “Türkiye artık Deli Dumrul Türkiye’si oldu Mülkiyet hakkının güvence altına alınmadığı bu ülkede neler olabilir bundan sonra bunu tahayyül bile etmek istemiyorum” – «Туреччина вже стала Туреччиною Делі Думрула. Що буде далі з цією країною, у якій права власності незахищені? Я навіть не хочу цього уявляти». Низку подібних прикладів знаходимо у промовах й інших турецьких політиків: “Alkollü araç kullanarı eli silahlı canavara benzetiyorum. Alkolsüz olanı da bir masuma benzetiyorum. Onun hiçbir günahı yok. Dikkatle trafikte yoluna devam

ediyor. Öbürü ise ne yapacağı belli olmayan bir Deli Dumrul gibi ve ta karşı tarafa, yola geçebiliyor” – «П’яний водій нагадує мені озброєного монстра, а тверезий водій – завжди невинний. Його вини ні в чому немає. Він продовжує уважно їхати дорогою. А інший – як непередбачуваний Делі Думрул, і може виїхати на зустрічну смугу»; “Türkiye’ü bir Deli Dumrul çetesi yönetmektedir. Deli Dumrul çetesine çarpılmayan yoktur. Erdoğan, adeta Deli Dumrul haline gelmiştir” – «Туреччиною керує банда Делі Думрула. Немає тих, хто виступив би проти банди Думрула. Ердоган став справжнім Делі Думрулом». Згідно зі сказанням Думрул побудував міст і вимагав із тих, хто його перетинав, тридцять акче, а з тих, хто оминав – сорок, через що його в народі прозвали “Deli Dumrul” (досл. «Божевільний Думрул») (Таптыгов, 2010: 49). Тому метафори, основані на порівняннях із Делі Думрулом, мають негативні конотації, оскільки в героїчному епосі він постає як грубий, нерозважливий і хитрий персонаж.

У промовах турецьких політиків також метафоризується образ одноокого велетня-людодоїда Тепегьоза (тур. “Tepegöz”; від тур. “tere” – “тім’я”, “göz” – “око”), описаного в «Книзі мого діда Коркута». Розповідь про Тепегьоза зводиться до того, що він був тривалий час непереможним, але юнак на ім’я Басат зумів подолати його, устроївши розпеченого ножа в око – єдине вразливе місце на тілі велетня (Таптыгов, 2010: 49). Один із турецьких політиків згадує про цей епізод, ведучи мову про стрибок свідомості в суспільстві, називаючи його «синдромом Басата»: “Tepegöz sendromuna, Basat’ın bulduğu çözüm bir bilinç sıçramasıdır. Basat bütün usulları deneyip başarılı olamayınca paradigma değiştirerek, Tepegöz’ü “kamayla” değil kızgın şişle en zayıf noktasından öldürür. Bu bize çok önemli bir mesaj verir. Demek ki kama çağa göre değişecek, bugünün kaması ışın kılıcı olsun mesela. Türk milli mefkûresi ve Türkiye, Türk dünyası Basat sendromu ile maluldür” – «Рішення, яке знайшов Басат проти синдрому Тепегьоза, – це стрибок свідомості. Басат, випробувавши всі методи і не досягнувши успіху, змінив парадигму і вдарив Тепегьоза в найвразливіше місце не мечем, а розпеченим ножем. Тобто зброя змінюється з часом, сьогодні це була б, наприклад, якась лазерна указка. Турецькі національні ідеали, Туреччина і турецький світ позбавлені синдромом Басата».

Слово “tepegöz” також уживають у значенні «се-видяче око», або «людина, яка все бачить». Турецький політик Б. Аринч в одній зі своїх промов називає так раду спостерігачів: “Tepegöz dediğimiz aslında bir gözlemci heyet gibi düşünebileceğimiz, <...> bu

sözlere uyulup uyulmadığını denetleyebilecek bir sivil organizasyona ihtiyaç varsa, diyelim ki Akil İnsanlar heyetinde veya başka bir gruptan bunlarda olacak” – «Якщо є потреба в громадській організації, яку ми називаємо всевидяче око (досл. Тепегьоз) і змогли б уважати радою спостерігачів, і яка б наглядала за дотриманням цих слів, то в Раді мудреців та в інших організаціях знайдуться претенденти».

Іншим фольклорно-епічним пам’ятником тюркських народів, сюжет якого метафоризується в турецькій політичній комунікації, є «Кьороглу» (тур. “Köroğlu”; досл. «син сліпого»). Згідно з турецькою версією епосу «Кьороглу був відважним юнаком, який помстився жорстокому феодалу Болу-бею (тур. “Bolu Bey”) за те, що той осліпив його батька. Серед турків Кьороглу вважається образом ідеальної людини, сповненої мужності, справедливості і віри» (Таптыгов, 2010: 145). Тому в метафоричному плані з Болубеєм асоціюють жорстоких, агресивних людей, а з Кьороглу – героїв, борців за свободу і справедливість. Яскравим прикладом тут слугує промова депутата М. Акшенер, яка зауважила: *“Bolu beyi bizim tarihimizde, şarkılarımızda ve şiirlerimizde zalimliğın ve zulmün şekillendiđi bir insandır. Zalim birisi için ‘bolu beyi’ denir. Madem hükümetimiz Bolu beyi imiş, mademki Körođlu’nun karşısındaymiş bizde o zaman Körođlu oluruz” – «У нашій історії, піснях і віршах Болу-бей – це людина, у якій поєднані жорстокість і деспотизм. На жорстоких людей кажуть «Болу-бей». Оскільки наш уряд – це Болубей, і він протистоїть Кьороглу, тоді ми вважаємося Кьороглу».* Водночас депутат міської ради в турецькому місті Болу Т. Акдуман порівняв себе із Кьороглу, наголошуючи на своїй відданості і рішучості перед виборцями: *“Ben de her türlü olumsuzluk ve zulme karşı Körođlu gibi Bolu’ya hizmet etmek istiyorum” – «А я хочу служити Болу і, як Кьороглу, протистояти будь-яким негараздам і виявам жорстокості».*

Як показав аналіз промов турецьких політиків, джерелом метафоризації нерідко виступає сюжет із тюркського народного епічного твору «Ферхат і Шірін». Згідно з турецькою версією легенди бідний скульптор Ферхат і султанська донька Шірін покохали одне одного, і щоб довести своє кохання, Ферхат за наказом султана мав за ніч прорубати тунель у скелі й підвести воду до підніжжя фортеці (Bars, 2012: 996). У політичній комунікації цей сюжет метафоризується у значенні «досягати мети будь-якою ціною», «докладати багато зусиль для досягнення мети»: *“Bütün bu zor şartlara rağmen Mehmedim yürütmeye devam ediyor. Ferhat nasıl dađları delerek Şirin’e*

kavuştıysa bizim Mehmedimiz de dađları delerek maksadına ulaşıyor” – «Незважаючи на всі важкі умови, наші військові продовжують іти далі. Як Ферхат возз’єднався з Шірін, пробиваючи скелю, так і наші військові досягають своїх цілей, пробиваючи гори»; “Biz Ferhat, benim halkım Şirin. Aramızda böyle bir bağ var. Onun için dađları dele dele geldik. Şimdi yine deliyoruz, tüm Türkiye’de aynı şeyleri yapıyoruz” – «Ми – Ферхат, а наш народ – Шірін. Між нами є тісний зв’язок. Ми пробили заради народу скелі. І зараз пробиваємо їх по всій Туреччині»; “AKP Şirin, PKK Ferhat olmuş; dađları delerek beraberce milli ahlak ve güvenliğın kanını dökmüşlerdir” – «Партія справедливості та розвитку – це Шірін, а Робітничча партія Курдистану – це Ферхат; вони, пробиваючи гори, разом пролили кров національної моралі і безпеки».

Порівняно з попередньою метафоричною моделлю модель «ПОЛІТИКА – ЦЕ СВІТ КАЗКОВИХ ГЕРОЇВ» виявилася більш продуктивною. Проте в результаті дослідження фактичного матеріалу ми виявили, що джерелом для метафор, до яких удаються турецькі політики, виступають сюжети не з турецьких казок, а казок народів світу, що пояснюється активним взаємовпливом і синтезом культур. Наприклад, депутат Д. Бахчелі асоціює Партію справедливості і розвитку з персонажем арабського фольклору Алі Бабою (тур. “Ali Baba”), а всіх інших членів партії – із сорока розбійниками (тур. “kırk haramiler”): *“AKP hırsızlıkta rakipsizdir. Bu klasmanda zirvededir, Ali Baba ve Kırk Haramiler liginde ilk sıradadır” – «У злочинстві ПСР не має рівних. У цій класифікації вона займає верхню позицію і посідає перше місце в лізі Алі Баби й сорока розбійників».* Не менш яскраві приклади подібних метафор знаходимо у промовах інших політиків, де замість Алі Баби часто вживається ім’я президента Р. Ердогана: *“Resep Tayyip Erdoğan ve kırk haramiler. Aynen devam ediyor. Kırk haramiler kervanında her türlü adam var; sır küpü de var para küpü de var, hepsi var. Bunların bir de yolsuzluk marşı var” – «Реджеп Таїп Ердоган і сорок розбійників. І так триватиме й надалі. У каравані сорока розбійників є різні люди; серед них є як «темні конячки», так і «гаманці». У них навіть є свій гімн беззаконню»; “Tayyip Ađa ve kırk haramiler. Kırk birinci harami de Devlet Bahçeli. Sizi istemiyoruz beyler, sizinle yaşamak, sizin tarafınızdan yönetilmek, sizin tebanız olmak istemiyoruz” – «Пан Таїп і сорок розбійників. А сорок перший розбійник – Девлет Бахчелі. Ми проти вас, панове, ми не хочемо жити з вами, не хочемо коритися вам і бути під вашим керівництвом».*

У турецькій політичній комунікації іронічні відтінки значень мають метафори, ґрунтовані на асоціаціях із бременськими музикантами, героями казки братів Грімм. Такі порівняння вживаються щодо несерйозних, ненадійних людей, як у промові депутата С. Соїлу, який засуджуючи дії опозиційної партії, зауважив: *“Hepsinin akortları bozulmuş. Yaptıkları ve söyledikleri birbirleriyle uyumlu değil. Birisi Bremen Mızıkacıları gibi başka çalıyor, diğeri farklı çalıyor. Uyumları, akortları ve birbirleriyle ahenkleri yok”* – «В усіх них фальшиві акорди. Їхні вчинки не сумісні з їхніми словами. Хтось як бременський музикант грає одне, а хтось – інше. Між ними немає гармонії ні в єдності, ні в акордах, ні в особистих стосунках». Інший турецький політик, аналізуючи діяльність провідних партій Туреччини, удався до метафори з аналогічними конотаціями: *“Ancak, atılan bütün bu adımlar, CHP’yi büyütme yerine iyice küçültecek gibi görünüyor. Çünkü, hem Bremen Mızıkacıları gibi her kafadan ayrı ses çıkıyor, hem de yıllarca CHP’ye oy veren geleneksel tabandan güçlü hoturdanmalar yükseliyor!”* – «Але всі здійснені кроки, здається, були спрямовані не на те, щоб звеличити Республіканську народну партію, а на те, щоб принизити її. Тому що від її членів, як від бременських музикантів, лунає різнобій голосів, а традиційна аудиторія виборців, яка роками голосувала за РНП, усе більше обурюється!»

Нерідко метафоричне підґрунтя у промовах турецьких політиків характерне для порівнянь із персонажем англійських народних балад, борцем за справедливість Робін Гудом, який грабував багатих і віддавав награбоване бідним. Політикам такі метафори дають змогу яскраво описати свою меценатську діяльність, своє ставлення до проблеми багатих та бідних тощо: *“Bu ülkede bir kesim çok vergi ödüyor. Bu nedenle HDP Robin Hood hareketidir. Zenginden alıp fakire vereceğiz”* – «Деяка частина людей у цій країні сплачує багато податків. Тому Демократична партія народів – це втілення Робін Гуда. Ми забираємо в багатих і віддаватимемо бідним»; *“Bizim, Robin Hood stilinde bir vergi sistemimiz var. Mesela petrol gibi ürünlerde yüksek vergi uyguluyoruz. Bunu da eğitim, sağlık gibi konularda fakirlere yardım için kullanıyoruz”* – «Ми маємо фінансову систему у

стилі Робін Гуда. Наприклад, ми застосовуємо високі податки до таких продуктів, як нафта. І використовуємо ці гроші на допомогу бідним у таких сферах, як освіта і здоров’я».

Брехливих і нещирих людей турки іноді називають “*Pinokyo*” (укр. «Піноккіо») – персонаж італійської казки, особливістю якого було те, що його ніс збільшувався щоразу, як він казав неправду. З метою уникнення прямих образ і гострої критики турецькі політики вдаються до таких метафоричних асоціацій, засуджуючи дії своїх конкурентів: *“Ulaşımı 1 lira yarıptan bahsediyorsun. Pinokyo Kılıçdaroğlu. Pinokyo benim. Bakın pinokyo ne yarıptı. “Belediye meclislerinde alınacak karar çerçevesinde yoksul ailelerin doğalgaz faturasının bir kısmını biz ödeyeceğiz” dedi. Neden yalan söyledin neden aldattın insanları pinokyo”* – “Ти говориш про те, щоб знизити вартість проїзду у громадському транспорті до однієї ліри. Піноккіо Киличдароглу. Мій Піноккіо. Погляньте, що зробив Піноккіо! Він сказав: «У рамках рішення, прийнятого міськими радами, ми допоможемо бідним родинам сплатити частину рахунків за газ». Навіщо ти збрехав? Навіщо ти обманув людей, Піноккіо?»; *“Sayın Kılıçdaroğlu Pinokyo olmuş olsaydı burnu Boğaz Köprüsü’nden daha uzun olurdu”* – «Якби Киличдароглу був Піноккіо, його ніс був би довшим за Босфорський міст».

Висновок. Аналіз матеріалу дослідження показав, що образи персонажів і окремі сюжети тюркських епічних творів посідають важливе місце в турецькій картині світу й уявленнях турків про навколишню дійсність, а політики як представники своєї культури яскраво репрезентують ці явища на рівні мови. Водночас у промовах турецьких політиків ми не виявили метафор, джерелом для яких стали події, об’єкти чи герої турецьких казок, тоді як сюжети зарубіжної художньої прози активно метафоризуються. На нашу думку, цей процес може зумовлюватися тим, що казки народів світу, перекладені різними мовами, є загальноновідомими, а тому метафори, основані на них, також стали загальнодоступними; з іншого боку, синтез світових культур і літератур справив суттєвий вплив на систему метафор, що сформувалися, зокрема, у турецькому суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мамонова Е. Ю. Сказочные метафоры английского и немецкого политического дискурса: проблема перевода на русский язык. Проблемы языкознания и педагогики. Пермь, 2017. № 3. С. 22–31.
2. Маслова В. А. Лингвокультурология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва, 2001. 208 с.
3. Стоянова Е. В. Метафора сквозь призму лингвокультурной ситуации. Шумен, 2013. 276 с.
4. Таратынова Т. В. Метафора религии в нарративе выборов президента США-2008 (на примере немецких СМИ). Политическая лингвистика. Екатеринбург, 2011. № 4 (38). С. 157–162.

5. Юрков Е. Е. Метафора в аспекте лингвокультурологии: автореф. дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.01. Санкт-Петербург, 2012. 55 с.
6. Bars M. Ferhat ile Şirin Hikayesinde Büyülü Gerçekçilik. International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. Ankara, 2012. 995–1008 ss.
7. Таптыгов А. С. Мифологические топонимы, сформировавшиеся на основе культов дерева и горы на территории Азербайджана. Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. 2010. Т. 23 (62). № 3. С. 37–42.

REFERENCES

1. Mamonova E. Y. Skazochnyie metafory angliyskogo i nemetskogo politicheskogo diskursa: problema perevoda na russkiy yazyk [Fabulous metaphors in English and German political discourse: the problem of translation into Russian]. Problemy yazykoznaniiya i pedagogiki. Perm, 2017. № 3. 22–31 pp. [in Russian]
2. Maslova V. A. Lingvokulturologiya: ucheb. posobie dlya stud. vyssh. ucheb. zavedeniy [Linguoculturology]. Moskva, 2001. 208 p. [in Russian]
3. Stoyanova E. V. Metafora skvoz prizmu lingvokulturnoy situatsii [Metaphor in the light of the linguistic culture situation]. Shumen, 2013. 276 p. [in Russian]
4. Taratyinova T. V. Metafora religii v narrative vyborov prezidenta USA-2008 (na primere nemetskih SMI) [Religious metaphor in the narrative of the United States Presidential Elections – 2008 (in the German mass media)]. Politicheskaya lingvistika. Ekaterinburg, 2011. № 4 (38). P. 157–162. [in Russian]
5. Yurkov E. E. Metafora v aspekte lingvokulturologii [Metaphor in the aspect of linguoculturology]: avtoref. dis. ...d-ra filol. nauk: 10.02.01. Sankt-Peterburg, 2012. 55 p. [in Russian]
6. Bars M. Ferhat ile Şirin Hikayesinde Büyülü Gerçekçilik [Magical Realism in Ferhat and Şirin's Story]. International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. Ankara, 2012. 995–1008 pp. [in Turkish]
7. Taptygov A. S. Mifologicheskie toponimy, sformirovavshiesya na osnove kultov dereva i gory na territorii Azerbaydzhana [Mythological toponyms forming on the basis of cults of mountain and tree on Azerbaijan territory]. Uchenyie zapiski Tavricheskogo natsionalnogo universiteta im. V. I. Vernadskogo. 2010. Vol. 23 (62). № 3. 37–42 pp. [in Russian]

Статтю подано до редакції 11.05.2018 р.